

Havs
och Vatten
myndigheten

Länsstyrelsen
Stockholm

Kortversion av Handbok för strategisk kommunal vattenplanering (bilaga 2)

Hur ska bilagan användas?

Denna bilaga sammanfattar Handbok för strategisk kommunal vattenplanering. Målgrupp för handboken är tjänstpersoner eller beslutsfattare vid kommun men även andra aktörer kan dra nytta av de erfarenheter som sammanfattas i handboken. Handboken innehåller ett antal bilagor som inte beskrivs i detta sammandrag men som återfinns på www.vattenplanering.se eller på www.richwaters under publikationer.

Om handboken

Handboken är ett stödjande verktyg för dig som vill komma igång med vattenarbetet eller utveckla vattenarbetet i kommunen, för att skapa ett målinriktat och sammanhållet vattenarbete. Handboken ger förslag på en stegvis arbetsmodell som baserar sig på kommunala erfarenheter. Arbetsmodellen beskrivs ur ett processperspektiv med exempel på vad som är viktigt att tänka på i arbetets olika faser. Arbetssätt och inriktning behöver anpassas till varje kommuns förutsättningar och handboken kan ge inspiration för att skapa en egen modell för vattenarbetet i den skala som passar den enskilda kommunen.

Handboken är framtagen inom projektet LIFE IP Rich Waters av Länsstyrelsen i Stockholm. Den publicerades i december 2018 på www.richwaters.se och

reviderades 2021. Handboken har också publicerats på www.vattenplanering.se med fler exempel på hur olika kommuner arbetar med vattenfrågor.

Om strategisk vattenplanering

När du tänker på vattenarbetet i din kommun - brukar du då tänka att du har en tydlig målsättning med ert vattenarbete och en effektiv organisation? Att vattnets potential nyttjas utan att ni gör avkall på lagkrav? Att ni värnar och utvecklar vattnets olika värden, ekologiska, sociala och ekonomiska?

Strategisk vattenplanering handlar om att balansera olika intressen och krav, särskilt lagkrav, att få planeringen att fungera nu och på längre sikt. Det handlar om att skapa ett sammanhållet arbetssätt för kommunens vattenfrågor och beslutsunderlag för inriktning av nyttjande, utveckling och skydd av kommunens vatten nu och i framtiden. En effektivare styrning mot ett gemensamt mål.

Kommunalt vattenarbete är komplext. Vattenfrågorna ska balanseras med andra kommunala intressen och uppfylla krav enligt lagens mening. Kommunen ska tolka vägledningar och ha resurser (och kunskapen) att göra jobbet. Arbetet innebär samarbete och samverkan med många parter såväl inom den kommunala organisationen som externt. Med så många olika intressen och så många olika vattenfrågor ställs förstärkta krav på kommunen kring samsyn, målinriktat arbete, prioriteringar, finansiering och kommunikation. Det blir särskilt viktigt att arbetet innefattar kommunens olika roller i vattenfrågan för att säkerställa att inga perspektiv glöms bort.

Vattenarbetet ska inte ses som enbart en kostnad. Genom en översyn av kommunens vattenarbete skapas bättre förutsättningar för en effektiv resurshantering. Genom diskussioner kan ni förtydliga ansvarsfördelningen internt och komma överens om en gemensam målsättning som kortar ledtiderna. Samtidigt förankras frågorna bland förtroendevalda. Rätt bedrivet vattenarbete kan bli en värdefull tillgång för en organisation, särskilt om det går att hitta och dra nytta av synergieffekter. Några exempel på möjliga tematiska synergier:

- Vattenåtgärder som skapar och skyddar ekosystemtjänster.
- Åtgärder som gagnar friluftslivet och bidrar till förbättrad folkhälsa.
- Åtgärder som ökar kommunens attraktionskraft.
- Åtgärder och planering som förhindrar negativa effekter från skyfall eller översvämningar och kan förebygga skador för såväl enskilda som det allmänna, som skulle kunna kosta mångdubbelt mer att åtgärda än vattenarbetet i sig.

I växande städer finns ett särskilt stort behov av bra planeringsunderlag för vattenresurserna. Det sparar pengar i kommunens planarbete eftersom det begränsar utredningskostnader i enskilda detaljplaner samt kortar ledtiderna i detaljplanarbetet.

Sammanfattningsvis kan vi säga att vattenplaneringen bör visa hur arbetet ska bedrivas inom kommunen, på kort sikt och på lång sikt, genom att skapa en robust organisation för arbetet, hur samverkan ska ske med externa aktörer samt besluta om val av metoder för prioriteringar och processer för att genomföra av åtgärder. En strategisk vattenplanering är proaktiv istället för reaktiv. Ett målinriktad och avvägt vattenarbete sparar både tid och pengar för organisationen och ger bättre effekt i miljön.

Varje kommun behöver hitta sitt "varför". En framgångsrik vattenplanering grundar sig inte enbart på lagkrav att följa miljö kvalitetsnormerna för vatten, utan drivkraften är oftast en kombination av olika frågor. Botkyrka kommun beskriver vinsterna i sitt vattenprogram på följande sätt: *"En samsyn kring vattenvärderna är en viktig byggsten i en hållbar ekologisk, social och ekonomisk utveckling i kommunen"*.

Handboken ska vara ett stöd i att strukturera ett komplext arbete.

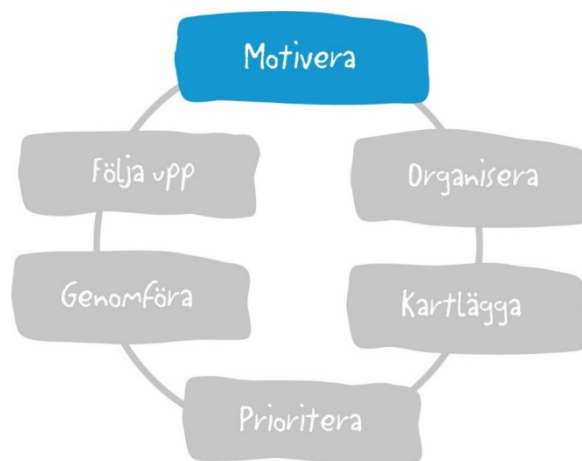

Nyckelfrågor för en framgångsrik vattenplanering

- Skapa samsyn mellan kommunens ambitioner och lagkrav.
- Bygg en robust och bred intern organisation med tydlig beslutsordning och ansvarsfördelning.
- Bygg en gemensam kunskapsbas kring problembild och åtgärdsbehov.
- Prioritera åtgärder metodiskt och säkerställ finansiering och genomförande genom samordning internt och samverkan externt.
- Följ upp och utvärdera vattenarbetet, såväl det organisatoriska som det praktiska, för fortsatt utveckling och effektivisering.

Figur 1. Vatten i landskapet. Illustration av Tobias Flygar.

Steg 1: Motivera

Varje kommun behöver hitta sina argument över vilka fördelar och vinster det finns med att utveckla och driva på vattenarbetet. En framgångsrik vattenplanering grundar sig inte enbart på krav att följa miljökvalitetsnormerna för vatten, även om det är ett grundläggande och viktigt argument. Drivkraften är oftare en kombination av frågor där olika intressen balanseras. Den politiska viljan är en avgörande faktor för hur väl en kommun lyckas. Med en politisk vilja och samsyn kan en effektiv vattenplanering spara både tid och pengar för organisationen samtidigt som arbetet ger positiv effekt för miljön. I detta kapitel finns argument och beskrivningar av nyttor med en sammanhållen vattenplanering som olika kommuner använt för att motivera internt och skapa utrymme för att utveckla vattenarbetet mot tydligare mål.

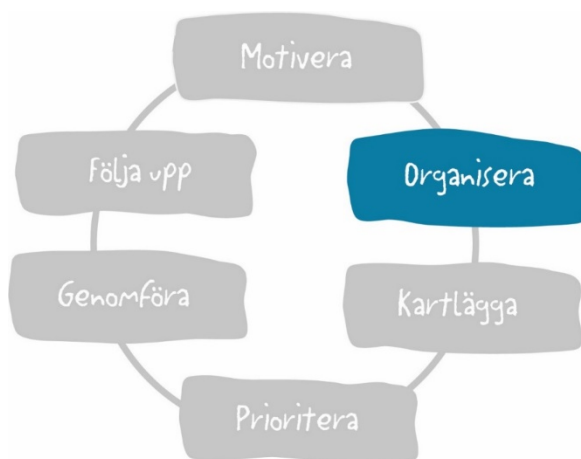
Argument som kommuner använt för att utveckla vattenarbetet:

- Hitta ett mer resurseffektivt arbetssätt utifrån kommunalt ansvar med tydliga mål för arbetet.
  - Olika perspektiv kommer med tidigt i beslutsprocesser, vilket minskar risken för förseningar eller omtag i projekt och uppdrag.
  - Bättre underlag till verksamhetsplaneringsprocesser, inklusive underlag till budgetdiskussioner.
  - Skapa arbetssätt som hittar och kan dra nytta av synergieffekter.
- Skapa ett bra underlag för beslutsfattare:
  - Möjlighet att utveckla handläggarestödet med multifunktionella perspektiv.
  - Bättre kunskapsunderlag i upphandlingsprocesser.
  - Förankrat och genomtänkt underlag för prioritering av vattenvårdande insatser
  - Trygga dricksvattenförsörjningen i ett förändrat klimat.
  - Prioritering i tillsynsplaneringen.
  - Skapa bättre möjlighet att följa lagkrav. Att genomföra åtgärder enligt vattenförvaltningens åtgärdsprogram för att följa miljökvalitetsnormerna för vatten och beakta normerna i olika ärenden. Exempelvis i detaljplaner där Länsstyrelsen har en

skyldighet att upphäva en kommuns beslut om detaljplan om beslutet kan innebära att en miljö kvalitetsnorm inte följs." (jfr. 11 kap. 10 och 11 §§ PBL).

Tre viktiga punkter

- Hitta ert "varför" – varför är vattenfrågorna viktiga för er och vilka vinster finns det att utveckla vattenarbetet.
- Hitta vem som behöver motiveras för att "komma vidare"? Beslutsfattare, intern organisation?
- Skapa samsyn mellan egna ambitioner och lagkrav, mellan politik och tjänsteorganisation.

Steg 2: Organisera

En viktig faktor för att lyckas med vattenarbetet i en kommun är att etablera en robust förvaltningsövergripande organisation där varje aktörs ansvar fastställs, särskilt eftersom vattenfrågan spänner över flera förvaltningar. Ansvar och mandat bör förankras i den politiska organisationen.

De olika förvaltningarna identifierar och beskriver vilka frågor man ansvarar för och vilka frågor som behöver samberedas. När ni är överens om vem som ansvarar för vilka frågor och i vilket skede, besparar ni er många diskussioner i senare skede – oavsett om det handlar om att ta fram en vattenplan, hantera vattenfrågor i detalj-

eller översiktsplanering, prioritera tillsyn eller att genomföra fysiska åtgärder. Flera kommuner berättar om konsekvenser av en bristande intern organisation:

- Arbetet pausas/tar mycket längre tid eftersom de inte kommer överens. Ex. Detaljplanearbetet försenas på grund av viktiga frågor inte beaktats till granskning.
- Olika förvaltningar driver frågor som direkt motverkar varandras syfte och mål.
- Olika förvaltningar upphandlar likvärdiga beställningar från olika konsulter.

I handboken finns exempel från olika kommuners interna organisation samt ger förslag på organisationsstruktur.

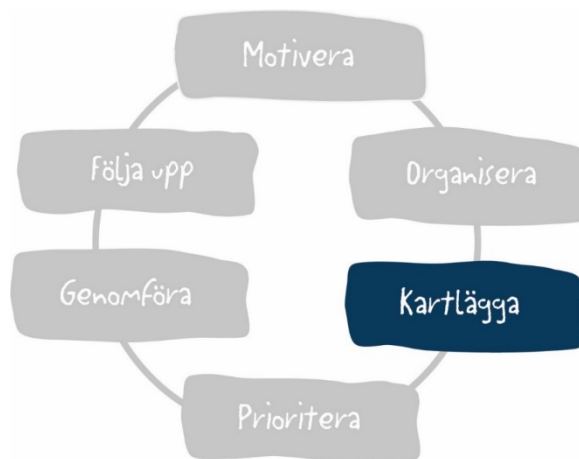
Det blir allt viktigare med mellankommunal planering för att nå upp till Vattendirektivets krav och öka möjligheterna att förhindra negativa effekter av till exempel översvämningar och skyfall. Vattnet följer inte administrativa gränser och avrinningsområdesperspektivet lyfts allt oftare fram som något som behöver utvecklas i planeringen. För många kommuner räcker varken resurser eller kompetens för att täcka upp för alla olika vattenrelaterade krav och behov inom sitt geografiska område. Samverkan med andra blir då extra betydelsefull för att maximera effekterna av de åtgärder som genomförs.

För mindre kommuner med färre resurser kan samarbete med andra kommuner bli nödvändigt och avgörande för att lyckas med vattenarbetet. Det finns många samarbetsvinster med gemensam planering, delad tjänst för vattensamordnare eller projektledare, delad finansiering och gemensam prioritering kring genomförande av åtgärder, särskilt i ett avrinningsområdesperspektiv.

Tre viktiga punkter

- Skapa en robust intern organisation med bred representation från olika delar av kommunen.
- Besluta om ansvar och mandat för berörda.
- Samverka med externa för ökad kunskap och mer resurseffektiva insatser, exempelvis gemensam planering, delade tjänster som projektledare eller vattensamordnare, finansiering, prioritering och genomförande av åtgärder.

Steg 3: Kartlägga

Kunskapsunderlag behövs för att skapa en god bild över tillståndet i miljön och analysera vilka utmaningar kommunen står inför. Utifrån resultatet bedöms sedan vilka insatser som är mest prioriterade och som ger bäst valuta för arbetsinsatsen (se nästa steg).

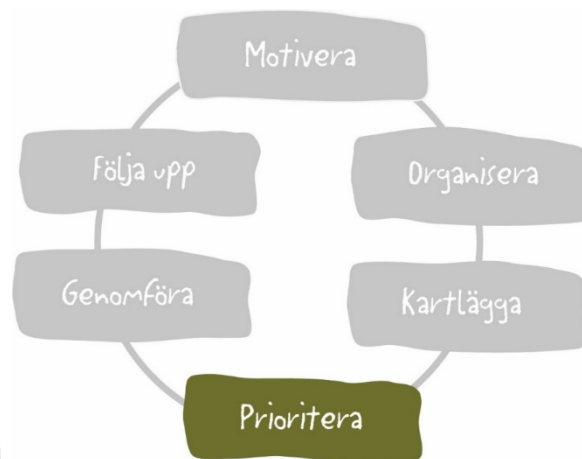
I den här fasen inhämtas olika typer av underlag och information både internt och externt.

Resultatet från kartläggningen kan även användas i ett senare skede som underlag vid genomförande av åtgärder eller i upphandling av tjänster. Därför är det viktigt att i planeringsfasen även fundera över hur resultatet ska lagras och förvaltas. Det kan också finnas anledning att återkomma till detta steg för att komplettera lägesbilden eller om syftet med själva vattenplaneringsprocessen förändras.

Tre viktiga punkter

- Bygg en gemensam kunskapsbas kring problembild och åtgärdsbehov.
- Fundera över vilket underlag som är nödvändiga och tillräckliga för att kunna fatta beslut om fortsatt arbete.
- Tänk på hur resultatet från insamlingen ska förvaras och förvaltas. Det kommer med största sannolikhet att vara användbart i andra uppdrag och projekt.

Steg 4: Prioritera

Det finns sällan ekonomiska eller personella resurser för att genomföra samtliga åtgärdsförslag som blivit resultatet av kunskapsinsamlingen. Dessutom finns det olika tidskrav att förhålla sig till. År 2021/2027 ska våra vatten uppnå god vattenstatus enligt vattendirektivet och samtidigt kan vi förvänta oss effekter på samhälle och miljö i ett förändrat klimat. Kommunen behöver prioritera mellan insatserna, ibland tillsammans med andra aktörer inom avrinningsområdet. Genom att strukturera vattenarbetet ökar möjligheterna att genomföra rätt åtgärder i rätt tid.

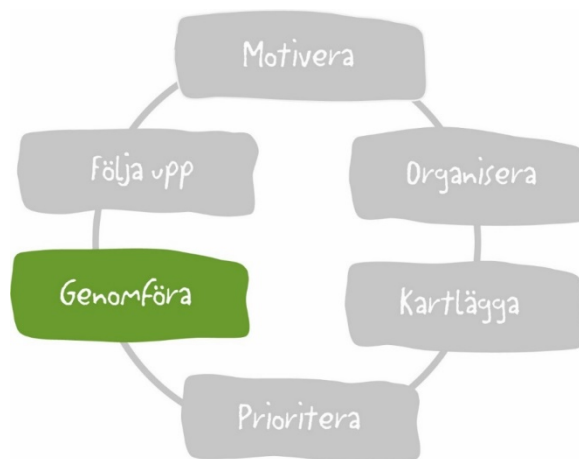
Det finns inget som hindrar att man genomför åtgärder medan prioriteringsarbetet pågår, om det finns medel och möjlighet. Ibland är det till och med nödvändigt, särskilt i kommuner med stort markexploateringsstryck.

Tre viktiga punkter

- Hitta en metod eller metoder som passar ert mål. Behovet av åtgärder överskrider ofta budget och därför behöver insatserna prioriteras.
- Använd underlaget från kunskapsinsamlingen för att fatta faktabaserade beslut.
- Involvera berörda aktörer och fundera på åtgärdens effekt utgå från ett avrinningsområdesperspektiv. Kanske finns det åtgärdsförslag längre uppströms som ger mer effekt än ett åtgärdsförslag nedströms?

Steg 5: Genomföra

När kommunen prioriterat bland insatserna är det tid att genomföra dem. Det kan vara svårt att gå från ord till handling, men gott förarbete ger bättre förutsättningar att lyckas. Handboken fokuserar på arbetsmodellen och därför fokuserar vi på åtgärderna rent strukturellt. Vi delar in åtgärderna i administrativa, förberedande och fysiska åtgärder. Administrativa åtgärder är framtagande av till exempel planer och program för vatten. Vattendokumentet kan vara styrande dokument för hur kommunen ska arbeta med vattenfrågorna. De innehåller beskrivningar om målsättningar, ansvarsfördelning och olika typer av åtgärder som krävs för att nå målen samt underlättar uppföljning och utvärdering av arbetet.

Förberedande åtgärder fokuserar mer på framtagande av underlag.

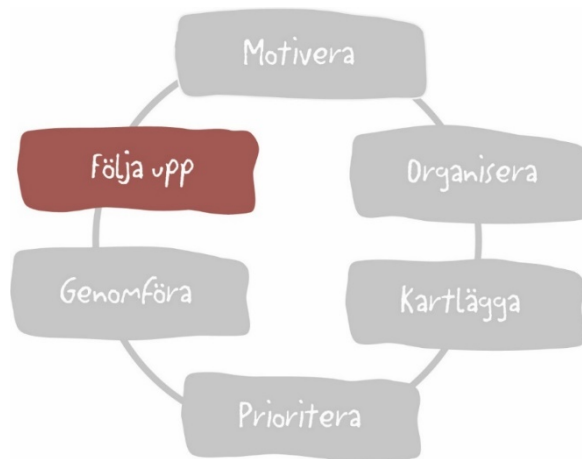
Kunskapsunderlaget behövs för att skapa en god bild över tillståndet i miljön och analysera vilka utmaningar som kommunen står inför.

Fysiska åtgärder syftar på "spaden i backen"- åtgärder, som att anlägga en våtmark, riva ett vandringshinder eller bygga en dagvattendamm. Det är viktigt med en god projektplanering, särskilt om flera aktörer ingår i projektet samt att sätta åtgärden i sitt sammanhang. Glöm inte heller att dokumentera och följa upp arbetet för att utveckla arbetssättet.

Tre viktiga punkter

- Genomförandearbetet är en process i sig. Dokumentera för att utveckla arbetssätt och för att främja erfarenhetsutbyte.
- Säkerställ genomförande och finansiering genom planering och samordning internt, och samverkan och samarbete externt.
- Kommunicera och förankra planering och resultat med berörda internt och externt.

Steg 6: Följa upp

Hur vet vi att våra insatser bit för bit tar oss närmare målet? Hur vet vi att vi genomför rätt åtgärder på rätt plats? Hur vet vi om vi har effektiva arbetsätt?

Uppföljning och utvärdering är värdefullt för att utveckla arbetsrutiner, effektivisera resursanvändningen, undvika fallgropar genom erfarenhetsåterföring, styra mot mål och skapa bra underlag till verksamhetsplaneringen.

Genom regelbunden uppföljning stämmer vi av så att rätt insatser prioriteras utifrån både kortsiktiga och långsiktiga behov, och vi kan använda resultatet för att styra morgondagens arbetsinsatser.

Tre viktiga punkter

- Följ upp och utvärdera vattenarbetet, såväl det organisatoriska som det praktiska, för att se så att ni styr mot ert mål och att ni har ett effektivt arbetsätt.
- Bestäm vad som ska följas upp och utvärderas, när det behöver göras och vad resultatet ska användas till.
- Kommunicera och förankra resultatet från uppföljningen och utvärderingen med berörda.